

STANOWISKO GREEN REV INSTITUTE

w ramach konsultacji publicznych Komisji Europejskiej dotyczących Strategii na rzecz Sprawiedliwości Międzypokoleniowej UE

Od solidarności do sprawiedliwego systemu żywnościowego

Solidarność międzypokoleniowa to nie abstrakcyjna wartość, ale konkretny imperatyw działania. Oznacza, że decyzje podejmowane dziś przez osoby decydenckie nie mogą pozbawiać przyszłych pokoleń podstawowych warunków godnego życia: zdrowia, bezpieczeństwa, czystego środowiska, dostępu do żywności. Decydenci i politycy mają obowiązek w każdej swojej decyzji uwzględnić długoterminowe konsekwencje dla zagwarantowania praw człowieka, w tym prawa do życia w czystym środowisku, prawa do bezpieczeństwa, prawa do zdrowia, prawa do żywności. W tym kontekście kluczowe znaczenie mają postanowienia Karty Praw Podstawowych UE, w szczególności artykuły dotyczące ochrony środowiska, zdrowia i bezpieczeństwa. Artykuł 35 Karty wskazuje, że polityka Unii powinna zapewniać wysoki poziom ochrony środowiska, co w praktyce przekłada się na prawo obywateli do życia w czystym i bezpiecznym otoczeniu. Z kolei artykuły 31 i 38 gwarantują prawo do ochrony zdrowia oraz bezpieczeństwa konsumentów i konsumentek, obejmując tym samym zarówno dostęp do bezpiecznej żywności, jak i ochronę przed zagrożeniami dla życia i zdrowia.

Podstawy prawne obowiązku uwzględniania długoterminowych skutków decyzji znajdują się także w traktatach UE. Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej w artykułach 3, 168 i 191 nakłada na instytucje i państwa członkowskie obowiązek ochrony środowiska, zdrowia publicznego oraz bezpieczeństwa obywateli przy kształtowaniu polityki. Artykuły te wymagają, aby w procesie decyzyjnym brano pod uwagę zarówno skutki obecne, jak i przyszłe, co wpisuje

się w zasadę ostrożności i zrównoważonego rozwoju. Dzięki temu polityka UE powinna minimalizować ryzyka dla życia, zdrowia i środowiska nawet w sytuacjach, gdy pełne skutki decyzji nie są jeszcze w pełni znane.

Ramy te uzupełniają konwencje międzynarodowe, ratyfikowane przez Unię i państwa członkowskie, takie jak Europejska Konwencja Praw Człowieka czy Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Artykuły dotyczące prawa do życia, zdrowia i odpowiedniego standardu życia, w tym prawa do żywności, podkreślają, że ochrona praw człowieka obejmuje również aspekty środowiskowe i zdrowotne. Ponadto Konwencja z Aarhus nakłada obowiązek zapewnienia udziału społeczeństwa w decyzjach środowiskowych, co wzmacnia odpowiedzialność decydentów za długofalowe konsekwencje ich działań. W ten sposób prawo UE i konwencje międzynarodowe tworzą spójny system ochrony praw człowieka w kontekście środowiska, zdrowia, bezpieczeństwa i żywności. To także zobowiązanie do budowania mostów między pokoleniami – takich, które opierają się na współpracy, wzajemnym szacunku i sprawiedliwym podziale zasobów.

Jednak dzisiejszy system żywnościowy działa wbrew tej solidarności. Faktycznie stanowi zaprzeczenie idei solidarności i sprawiedliwości. Obecny model produkcji i dystrybucji żywności, zdominowany przez sektor hodowlany i globalne korporacje handlowe, generuje głębokie nierówności. Niszczy zdrowie obecnych pokoleń poprzez promowanie niezdrowej żywności, bardzo często korzystając ze wsparcia środków publicznych, chociażby w ramach polityki promocji Wspólnej Polityki Rolnej. Tak skonstruowany i wspierany za pomocą legislacji (w tym braku regulacji i opieraniu się na self-regulation) oraz środków publicznych system pozbawiają przyszłe pokolenia stabilnego klimatu i bioróżnorodności. Wyzyskuje osoby pracujące w całym łańcuchu produkcji i dostaw. Marginalizuje lokalnych rolników i rolniczki, którzy powinni być fundamentem zrównoważonego systemu.

Green REV Institute (REV) od lat działa na rzecz sprawiedliwej transformacji systemu żywności w Polsce i Europie. Poprzez inicjatywy takie jak koalicja Future Food 4 Climate, Federacja

Bezpieczna Żywność, Program Roślinna Szkoła, działania informacyjne i eksperckie, w tym [Portal](#) i Magazyn Bezpieczna Żywność łączymy kropki między żywnością a klimatem, zdrowiem publicznym, prawami człowieka i prawami zwierząt. Raport REV "Meat us half way"(2023)¹ wykazał, jak dominujące w Polsce sieci handlowe kształtują wybory konsumpcyjne w sposób sprzeczny z dobrostanem ludzi i planety.

W odpowiedzi na konsultacje dotyczące Strategii na rzecz Sprawiedliwości Międzypokoleniowej pragniemy przedstawić wizję systemu żywnościowego, który naprawdę służy wszystkim pokoleniom w kontekście budowania bezpieczeństwa, zagwarantowania prawa do życia w czystym środowisku, prawa do zdrowia oraz prawa do informacji. Systemu opartego na żywności roślinnej, lokalnej produkcji i współpracy z rolnikami i rolniczkami. Systemu, który chroni zdrowie, bezpieczeństwo, godne warunki pracy i czyste środowisko – dziś i w przyszłości.

Prawo do zdrowia – bezpieczna żywność jako fundament zdrowia publicznego

Unia Europejska stoi w obliczu bezprecedensowego kryzysu zdrowia publicznego. Choroby niezakaźne – choroby serca, cukrzyca typu 2, nowotwory, otyłość – są główną przyczyną przedwczesnych zgonów i obniżonej jakości życia. Światowa Organizacja Zdrowia wskazuje, że niewłaściwa dieta jest jednym z głównych czynników ryzyka tych chorób. W Polsce ponad 60% dorosłych ma nadwagę lub otyłość, a wskaźniki te dramatycznie rosną wśród dzieci i młodzieży. Raport OECD Health at a Glance: Europe in 2024 wskazuje, że: *“Czynniki ryzyka związane ze stylem życia, takie jak używanie tytoniu i produktów powiązanych, szkodliwe spożycie alkoholu, niewłaściwe odżywianie, brak aktywności fizycznej oraz otyłość, odpowiadają za znaczną część ogólnego obciążenia chorobami i umieralnością w krajach UE. W 2021 roku około 1,1 miliona zgonów w UE, co stanowiło niemal 21% wszystkich zgonów, było spowodowanych łącznie przez palenie, nadmierne spożycie alkoholu oraz wysoki wskaźnik masy ciała.*

¹ <https://bezpiecznazywnosc.org/2024/01/04/raport-meat-us-half-way/>

Pomimo trwających działań mających na celu ograniczenie niezdrowych zachowań, czynniki ryzyka pozostają powszechne w całej UE. W 2022 roku 18% dorosłych osób było codziennymi palaczami. Jeden na pięciu dorosłych deklarował ciężkie spożycie alkoholu w ujęciu miesięcznym. Co więcej, ponad połowa nastolatków spożywała niewystarczającą ilość owoców i warzyw, podczas gdy tylko 15% osiągnęło poziom aktywności fizycznej zalecany przez Światową Organizację Zdrowia (WHO).

Niewłaściwe odżywianie i brak aktywności fizycznej przyczyniły się do rosnącej częstości nadwagi i otyłości wśród nastolatków i dorosłych w UE. W 2022 roku ponad 20% 15-latków miało nadwagę lub było otyłych, przy czym wskaźniki te przekraczały 25% w Malcie, Grecji i Rumunii. Istotną rolę odgrywają nierówności społeczno-ekonomiczne – wskaźniki otyłości wśród nastolatków były o ponad 60% wyższe w rodzinach o niskiej zamożności w porównaniu z rówieśnikami z rodzin o wysokiej zamożności. Wśród dorosłych, ponad połowa miała nadwagę lub była otyła w 2022 roku, przy czym różnica między osobami z niskim i wysokim poziomem wykształcenia wynosiła 14 punktów procentowych.”²

UE stoi przed jednym z największych wyzwań - zagwarantowaniem prawa do zdrowej, bezpiecznej żywności dla wszystkich obywateli i obywaterek i jednocześnie zagwarantowanie rozwoju sprawiedliwego rolnictwa i dystrybucji żywności, przy konsekwentnym wspieraniu systemu żywnościowego, który nie szkodzi środowisku i planecie.

Obecny system żywnościowy znacząco przyczynia się do kryzysu zdrowia publicznego i ubóstwa żywnościowego - jakościowego i ilościowego. Nadprodukcja i stała, nieregulowana promocja produktów zwierzęcych, wysoko przetworzonych i bogatych w cukier, sól oraz niezdrowe tłuszcze kształtuje nasze diety w sposób sprzeczny ze zdrowiem. Badanie REV "Klimat na talerzu"³, przeprowadzone przez Fundację More in Common Polska wśród 42 uczniów i uczennic szkół ponadpodstawowych w sześciu polskich miastach, ujawniło

² health-at-a-glance-europe-2024_b3704e14-en.html

³ <https://bezpiecznazywnosc.org/2025/09/25/magazyn-beezpieczna-zywnosc-nr-2/>

niepokojącą prawdę - dla większości młodych ludzi jedzenie znajduje się na dalekim miejscu wśród życiowych priorytetów. Wielu je nieregularnie, w pośpiechu, kierując się wyłącznie wygodą i smakiem. Jak powiedział jeden z badanych: *"Jedzenie dla mnie to nie jest coś ważnego w życiu, ja po prostu jem, żeby żyć, i jem to, co mi wpadnie w ręce"*.

Wybory żywieniowe kształtowane są głównie przez łatwy dostęp do gotowych produktów – białego pieczywa, przetworzonego mięsa, słodczy i napojów energetycznych. Szkoły odgrywają minimalną rolę w edukacji żywieniowej – przerwy są zbyt krótkie, stołówki niedostępne lub nieatrakcyjne, a automaty pełne są tylko słodczy. Zamiast tego młodzież sięga po hot dogi z Żabki, kebaby i fast foody, kierując się ceną, smakiem i wygodą. Jeden z uczniów przyznał: *"Hot dog, bo najszybciej i najtańsza pozycja w Żabce"*.

W raporcie "Meat us half way" (2023)⁴ udokumentowaliśmy, jak sieci handlowe świadomie kierują konsumentów i konsumentki ku produktom szkodliwym dla zdrowia. Mięso i nabiał zajmują uprzywilejowane miejsce w gazetkach promocyjnych, przy wejściach do sklepów i w programach lojalnościowych. Jednocześnie zdrowe opcje roślinne są droższe, mniej dostępne i słabiej promowane. Nasze badanie "Klimat na talerzu" pokazało, jak skuteczny jest ten system manipulacji – młodzież sięga po produkty promowane i łatwo dostępne, a sklepy Żabka ze swoimi hot dogami i promocjami stały się dla nich głównym źródłem pożywienia. Jak powiedziała jedna z badanych: *"Często promocjami kusi Żabka. Zestaw hot dog i cola. I to jest kuszące"*. To nie jest neutralny rynek – to system zaprojektowany tak, by maksymalizować zyski kosztem zdrowia ludzi.

Kolejnym wyzwaniem jest antybiotykooporność. Według Światowej Organizacji Zdrowia: *"oporność na środki przeciwdrobnoustrojowe (Antibiotic Microbial Resistance - AMR) zagraża skutecznemu zapobieganiu i leczeniu coraz większej liczby infekcji wywołanych przez bakterie, pasożyty, wirusy i grzyby"*.

⁴ <https://bezpiecznazywnosc.org/2024/01/04/raport-meat-us-half-way/>

Oporność na środki przeciwdrobnoustrojowe występuje, gdy bakterie, wirusy, grzyby i pasożyty zmieniają się w czasie i nie reagują już na leki, co utrudnia leczenie infekcji i zwiększa ryzyko rozprzestrzeniania się choroby, ciężkiej choroby i śmierci. W rezultacie leki stają się nieskuteczne, a infekcje utrzymują się w organizmie, zwiększając ryzyko rozprzestrzeniania się na inne osoby.

*Środki przeciwdrobnoustrojowe - w tym antybiotyki, leki przeciwwirusowe, przeciwgrzybicze i przeciwpasożytnicze - to leki stosowane w zapobieganiu i leczeniu infekcji u ludzi, zwierząt i roślin. Mikroorganizmy, które rozwijają oporność na środki przeciwdrobnoustrojowe, są czasami określane jako "superbakterie".*⁵

Dane dotyczące antybiotykooporności pokazują jak ważny dla debaty o zdrowiu jest temat przeciwdziałania AMR. Jeżeli władze i państwa nie podejmą dalszych działań, do 2050 r. liczba ofiar śmiertelnych oporności na środki przeciwdrobnoustrojowe na całym świecie może osiągnąć ponad 10 milionów rocznie, czyli więcej niż oczekiwana liczba zgonów z powodu nowotworów i cukrzycy łącznie, co może spowodować szkody gospodarcze równie katastrofalne jak światowy kryzys finansowy w latach 2008-2009 (źródło: Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 1 czerwca 2023 r. w sprawie działań UE na rzecz zwalczania oporności na środki przeciwdrobnoustrojowe (2023/2703(RSP)). Antybiotykooporność jest ściśle powiązana z wykorzystaniem antybiotyków w sektorze hodowlanym. W raporcie "Sprzedaż weterynaryjnych środków przeciwdrobnoustrojowych w 31 krajach europejskich w 2022 r."⁶ wskazano:

⁵ <https://www.who.int/health-topics/antimicrobial-resistance>

⁶ https://www.ema.europa.eu/en/documents/report/sales-veterinary-antimicrobial-agents-31-european-countries-2022-trends-2010-2022-thirteenth-esvac-report_en.pdf

- Całkowita zagregowana sprzedaż antybiotyków VMP dla wszystkich 31 krajów przekazujących dane w 2022 r. wyniosła 73,9 mg/PCU. Stanowi to spadek o 12,7% w porównaniu z 2021 r. (84,7 mg/PCU). Nadal obserwuje się dużą różnicę między krajami o najwyższej i najniższej sprzedaży, wahającą się od 2,1 mg/PCU do 254,7 mg/PCU;
- Najlepiej sprzedającą się klasą antybiotyków były penicyliny, które stanowiły 32,7% całkowitej sprzedaży (24,2 mg/PCU). Wraz z tetracyklinami (17,4 mg/PCU, 23,5%) i sulfonamidami (6,9 mg/PCU, 9,4%), te 3 klasy stanowiły 65,5% całkowitej sprzedaży w 2022 roku. Ogólnie rzecz biorąc, wzorce sprzedaży różnych klas antybiotyków różniły się znacznie między 31 krajami. Dotyczyło to również klas antybiotyków kategorii B EMA AMEG, dla których zaleca się ograniczenie stosowania - tj. cefalosporyn 3. i 4. generacji, fluorochinolonów, innych chinolonów i polimyksyn - których sprzedaż wahała się od <0,01 do 0,47 mg/PCU, <0,01 do 12,6 mg/PCU, 0 do 0,75 mg/PCU i 0 do 10,2 mg/PCU; stanowiąc odpowiednio 0,17%, 2,8%, 0,16% i 2,8% całkowitej zagregowanej sprzedaży. WHO uważa te klasy, oprócz makrolidów i ketolidów, za krytycznie ważne środki przeciwdrobnoustrojowe (CIA) o najwyższym priorytecie dla medycyny ludzkiej (WHO "Critically Important Antimicrobials for Human Medicine, 6th revision");
- W 2022 r. w Polsce zużyto 838 ton antybiotyków dla zwierząt hodowlanych przeznaczonych na żywność, wyżej była tylko Hiszpania z wynikiem 1,02 tys. ton. Ale Hiszpania stosuje tych leków mniej, bo na kilogram ma wynik 127,4 mg/PCU, gdy Polska ma aż 196 mg/PCU.

Biorąc pod uwagę te dane konieczne jest podjęcie systemowych działań na rzecz zakończenia hodowli przemysłowej i transformacji do systemów roślinnych.

Żywność roślinna jako fundament zdrowych pokoleń

Przejsie na dietę opartą na produktach roślinnych to jedna z najskuteczniejszych interwencji zdrowotnych, jakie możemy wprowadzić na poziomie populacyjnym. Badania naukowe jednoznacznie pokazują, że diety bogate w warzywa, owoce, rośliny strączkowe, pełnoziarniste produkty zbożowe i orzechy chronią przed chorobami serca, cukrzycą, wieloma nowotworami i przedwczesną śmiercią.

Transformacja w kierunku żywności roślinnej to inwestycja w zdrowie przyszłych pokoleń. Dzieci i młodzież, które uczą się zdrowych nawyków żywieniowych dziś, będą miały znacząco niższe ryzyko chorób przewlekłych w przyszłości. To także ogromne oszczędności dla systemów ochrony zdrowia – każda złotówka zainwestowana w profilaktykę żywieniową przynosi wielokrotne oszczędności w kosztach leczenia. Jednocześnie Komisja Europejska nie podejmuje działań na rzecz zbudowania odpornego systemu edukacji dla bezpiecznej żywności. Regulacje, które miały stanowić fundament legislacji dla zrównoważonego systemu żywnościowego nadal nie zostały zaprezentowane. W sierpniu 2025 r. złożyliśmy skargę⁷ w tej sprawie do Europejskiej Rzeczniczki Praw Obywatelskich i oczekujemy na odpowiedź KE do Biura Rzeczniczki.

Rekomendacje

Nasze badanie "Klimat na talerzu" wykazało, że sama wiedza nie wystarcza – nawet ci nieliczni młodzi ludzie, którzy aspirują do zdrowszego odżywiania, przyznają, że na co dzień łatwiejsze jest wybieranie produktów niezdrowych. System musi się zmienić. Strategia na rzecz Sprawiedliwości Międzypokoleniowej musi uznać prawo do zdrowej żywności za fundamentalne prawo człowieka i zobowiązać państwa członkowskie do:

1. **Wprowadzenia obowiązkowej, kompleksowej edukacji żywieniowej** w szkołach, która nie tylko przekazuje wiedzę, ale kształtuje nawyki poprzez praktyczne działania –

⁷ <https://bezpiecznazywnosc.org/2025/08/20/skarga-green-rev-institute-do-co-erpo/>

kontakt@greenrev.org | Giordana Bruna 34 / skrytka 5, 02-523 Warszawa, Polska

KRS 0000521182 | NIP 5213677634 | REGON 147376122

ogródki szkolne, warsztaty kulinarne, wspólne posiłki. Dobrym przykładem jest tutaj Program Roślinna Szkoła⁸ REV, którego postulaty zostały opracowane we współpracy ze środowiskiem naukowym, szkolnym, aktywistami i CSO.

2. **Zapewnienia zdrowych, roślinnych opcji w żywieniu zbiorowym** (szkoły, szpitale, przedszkola, żłobki, placówki publiczne) jako domyślnej, łatwo dostępnej opcji. Komisja Europejska powinna pilnie przedstawić pakiet legislacji dla zrównoważonego systemu żywnościowego, który ułatwi podejmowanie zdrowych, etycznych wyborów oraz zreformować Program dla Szkół #EUSchoolScheme, który w obecnej formie wyklucza żywnościowo osoby na diecie roślinnej oraz promuje żywność, która pochodzi od wielkotowarowych ferm i gospodarstw.
3. **Radykalnej regulacji działań sieci handlowych**, które kierują konsumentów i konsumentki – szczególnie młodych – ku niezdrowej żywności poprzez promocje, lokalizację produktów w sklepie i programy lojalnościowe. Konieczna jest rewizja dyrektyw ws. raportowania niefinansowego, oświadczeń środowiskowych oraz wprowadzenie regulacji na poziomie rozporządzeń dot. zakazu reklam, odpowiedzialności za nieuczciwe praktyki w relacjach rolnicy- sieci handlowe oraz oznakowania produktów ze wskazaniem na koszty zdrowotne i środowiskowe.
4. **Wprowadzenia ograniczeń lokalizacyjnych dla sklepów typu convenience** (Żabka, stacje benzynowe) w pobliżu szkół lub wymogu, by określony, znaczący procent ich oferty stanowiły produkty zdrowe i bezpieczne.
5. **Wsparcia finansowego dla producentów żywności roślinnej**, szczególnie lokalnych rolników i rolniczek przechodzących na uprawy roślinne. Oznacza to reformę Wspólnej Polityki Rolnej i transformację do Wspólnej Polityki Żywnościowej, tak aby realizowała cele dla jakości życia rolników i rolniczek oraz osób konsumenckich.
6. **Całkowitego zakazu marketingu żywności niezdrowej (w tym produktów zwierzęcych) skierowanego do dzieci i młodzieży** – zarówno w mediach tradycyjnych,

⁸ <https://roslinnaszkola.pl/>

kontakt@greenrev.org | Giordana Bruna 34 / skrytka 5, 02-523 Warszawa, Polska

KRS 0000521182 | NIP 5213677634 | REGON 147376122

jak i społecznościowych. Zakaz musi obejmować także zakaz finansowania w ramach polityki promocji Unii Europejskiej kampanii marketingowych produktów zwierzęcych.

7. **Wprowadzenia subsydiów na zdrową, roślinną żywność** – tak by zdrowe jedzenie było tańsze niż fast food, a nie odwrotnie.

Prawo do bezpieczeństwa– żywność w dobie kryzysu klimatycznego

Bezpieczeństwo żywnościowe przyszłych pokoleń jest bezpośrednio zagrożone przez kryzys klimatyczny. Ekstremalne zjawiska pogodowe, susze, powodzie, degradacja gleb i utrata bioróżnorodności już dziś destabilizują produkcję żywności na całym świecie. Prognozy wskazują, że sytuacja będzie się dramatycznie pogarszać, jeśli nie podejmiemy radykalnych działań.

Obecny system żywnościowy jest jednocześnie ofiarą i sprawcą kryzysu klimatycznego. Przemysłowa hodowla zwierząt odpowiada za znaczącą część globalnych emisji gazów cieplarnianych. Produkcja pasz, transport, przetwórstwo i chłodzenie mięsa i nabiału generują ogromny ślad węglowy. Jednocześnie wylesianie pod pastwiska i uprawy pasz niszczy naturalne pochłaniacze CO₂ i przyspiesza globalne ocieplenie.

To jest fundamentalna niesprawiedliwość międzypokoleniowa. Obecne pokolenia konsumują mięso i nabiał w ilościach bezprecedensowych w historii ludzkości, a przyszłe pokolenia zapłacą cenę w postaci niestabilnego klimatu, niedoborów żywności i migracji klimatycznych na niespotykaną skalę.

System roślinny jako gwarancja bezpieczeństwa żywnościowego

Transformacja w kierunku systemu opartego na żywności roślinnej to najbardziej skuteczna strategia łagodzenia kryzysu klimatycznego i zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego. Produkcja żywności roślinnej wymaga znacznie mniej ziemi, wody i energii niż produkcja mięsa i nabiału. Uwolnienie terenów obecnie wykorzystywanych pod pastwiska i uprawy pasz

kontakt@greenrev.org | Giordana Bruna 34 / skrytka 5, 02-523 Warszawa, Polska

KRS 0000521182 | NIP 5213677634 | REGON 147376122

pozwoły na odbudowę ekosystemów, zwiększenie sekwestracji węgla i ochronę bioróżnorodności.

System roślinny jest także bardziej odporny na szoki klimatyczne. Różnorodność upraw roślinnych, lokalna produkcja i krótkie łańcuchy dostaw zmniejszają wrażliwość na ekstremalne zjawiska pogodowe i zakłócenia w globalnym handlu. To szczególnie istotne w kontekście rosnącej niepewności geopolitycznej i ekonomicznej.

Solidarność międzypokoleniowa wymaga działania klimatycznego

Solidarność międzypokoleniowa w kontekście żywności oznacza:

1. Uznanie, że obecne praktyki żywieniowe mają destrukcyjne konsekwencje dla przyszłości
2. Wzięcie odpowiedzialności za transformację systemu żywnościowego
3. Zapewnienie, że przyszłe pokolenia będą miały dostęp do żyznych gleb, czystej wody, stabilnego klimatu i bioróżnorodności

Ale solidarność to także uczciwe pokazywanie młodym ludziom konsekwencji ich wyborów. Nasze badanie ujawniło, że młodzież nie rozumie połączeń między swoją dietą a kryzysem klimatycznym, ponieważ nikt im tego nie wyjaśnia w sposób konkretny i zrozumiały. Tematyka klimatyczna wydaje się im "zbyt skomplikowana, odległa i trudna", dyskusja jest "upolityczniona", a "narracja o wizji globalnej katastrofy w konfrontacji z wyobrażeniem o tym, co może zrobić jednostka" jest "zbyt przytłaczająca".

Potrzebujemy edukacji, która pokazuje młodym ludziom, że ich codzienne wybory mają znaczenie – nie poprzez moralizowanie i wywoływanie poczucia winy, ale poprzez konkretne, bliskie ich doświadczeniu przykłady.

Rekomendacje

Strategia na rzecz Sprawiedliwości Międzypokoleniowej musi zobowiązać Unię Europejską i państwa członkowskie do:

1. **Włączenia transformacji żywnościowej** do wszystkich strategii klimatycznych jako kluczowego elementu osiągnięcia neutralności klimatycznej.
2. **Zakończenia subsydiów dla sektora hodowlanego (w ramach wszystkich instrumentów finansowych UE) i przekierowania tych środków na wspieranie upraw roślinnych i agroekologii.**
3. **Wprowadzenia podatków klimatycznych** na produkty zwierzęce odzwierciedlających ich rzeczywisty koszt środowiskowy.
4. **Wspierania rolników i rolniczek** w przejściu na produkcję roślinną poprzez programy szkoleniowe, doradztwo i wsparcie finansowe.
5. **Priorytetyzacji lokalnej produkcji żywności roślinnej** w politykach zakupowych sektora publicznego.

Prawo do bezpieczeństwa żywnościowego -- żywność jako infrastruktura krytyczna

Kruchość systemu opartego na hodowli przemysłowej

Współczesne konflikty zbrojne, napięcia geopolityczne i zagrożenia hybrydowe ujawniają fundamentalną słabość europejskiego systemu żywnościowego opartego na przemysłowej hodowli zwierząt. Wojna w Ukrainie uświadomiła Europie, jak krucha jest nasza suwerenność żywnościowa, gdy produkcja żywności zależy od globalnych łańcuchów dostaw pasz, nawozów i energii.

Przemysłowa hodowla zwierząt wymaga:

1. **Masowego importu pasz** - Europa importuje miliony ton soi z Ameryki Południowej, co czyni nas całkowicie zależnymi od stabilności globalnego handlu i dostępności szlaków transportowych
2. **Ogromnych nakładów energetycznych** - od produkcji i transportu pasz, przez ogrzewanie i wentylację obiektów, po chłodzenie i przetwórstwo mięsa
3. **Intensywnego zużycia wody** - produkcja 1 kg wołowiny wymaga nawet 15 000 litrów wody
4. **Ciągłych dostaw nawozów sztucznych** - których produkcja jest energochłonna i zależna od importu gazu
5. **Kompleksowej infrastruktury weterynaryjnej** - w tym antybiotyków i leków, często importowanych

Ten system nie jest odporny na kryzysy. Każde zakłócenie w łańcuchu dostaw -- czy to blokada szlaków morskich, embargo, czy kryzys energetyczny -- może sparaliżować produkcję żywności i doprowadzić do niedoborów. W czasie wojny rosyjsko-ukraińskiej widzieliśmy, jak gwałtownie wzrosły ceny pasz i nawozów, a niektóre gospodarstwa musiały ograniczyć produkcję. Jest to wynik polityki tzw. spichlerzy świata oraz spekulacji na rynku produktów rolnych.

Bezpieczeństwo żywnościowe jako element bezpieczeństwa narodowego

Zgodnie z dyrektywą NIS2 (Dyrektywa w sprawie środków na rzecz wysokiego wspólnego poziomu cyberbezpieczeństwa) oraz krajowymi strategiami bezpieczeństwa, sektor żywnościowy jest uznawany za infrastrukturę krytyczną. Jednak obecna koncepcja infrastruktury krytycznej nie uwzględnia fundamentalnej kwestii: odporności strukturalnej samego modelu produkcji żywności.

W sytuacji konfliktu zbrojnego, kryzysu energetycznego lub zakłóceń w globalnym handlu system oparty na przemysłowej hodowli zwierząt staje się zagrożeniem dla bezpieczeństwa narodowego, ponieważ:

1. Nie może funkcjonować autonomicznie - jest uzależniony od importu pasz, energii i środków produkcji
2. Jest nieproporcjonalnie wrażliwy na ataki - sabotaż infrastruktury energetycznej, portów czy zakładów przetwórstwa może szybko doprowadzić do kryzysu żywnościowego
3. Wymaga ciągłych dostaw zewnętrznych -przerwanie łańcucha dostaw oznacza konieczność uboju zwierząt, co prowadzi do strat ekonomicznych i dalszej destabilizacji.
4. Generuje konkurencję o zasoby - w czasie kryzysu pasze, woda i energia potrzebne dla hodowli konkurują z potrzebami ludności cywilnej.

System roślinny jako fundament suwerenności żywnościowej

Transformacja w kierunku systemu żywnościowego opartego na uprawach roślinnych radykalnie zwiększa odporność Europy na kryzysy i zagrożenia. System roślinny charakteryzuje się:

Autonomią produkcyjną -uprawy roślin strączkowych, warzyw i zbóż mogą być prowadzone lokalnie, bez uzależnienia od globalnych łańcuchów dostaw. Europa ma klimat, gleby i wiedzę potrzebną do samowystarczalności żywnościowej opartej na uprawach roślinnych.

Efektywnością zasobową -- bezpośrednia konsumpcja roślin zamiast ich przeznaczania ich dla zwierząt tzw. hodowlanych oznacza:

1. 10-krotnie wyższą wydajność kaloryczną z hektara.
2. 90% mniejsze zużycie wody.
3. Znacznie niższe zapotrzebowanie na energię i nawozy.
4. Możliwość wyżywienia znacznie większej liczby ludzi z tej samej powierzchni.

Odporność na zakłócenia -lokalna produkcja żywności roślinnej w rozproszonych gospodarstwach jest znacznie trudniejsza do sparaliżowania niż scentralizowane kompleksy przemysłowej hodowli. Dywersyfikacja upraw i krótkie łańcuchy dostaw zmniejszają wrażliwość na pojedyncze punkty awarii.

Szybka adaptację - w sytuacji kryzysu możliwe jest szybkie zwiększenie produkcji żywności roślinnej na terenach wcześniej wykorzystywanych pod pasze. Czas od zasiewu do zbioru warzyw i zbóż jest nieporównywalnie krótszy niż cykl produkcji mięsa.

Lekcje z historii i współczesnych konfliktów

Historia wielokrotnie pokazywała, że w czasie konfliktów zbrojnych i kryzysów społeczeństwa zwiększały konsumpcję żywności roślinnej kosztem produktów zwierzęcych. Podczas obu wojen światowych rządy europejskie aktywnie promowały ogródki warzywne ("victory gardens") i ograniczenie konsumpcji mięsa jako element strategii przetrwania.

Współczesne konflikty potwierdzają tę lekcję. Blokada morską, zniszczenie infrastruktury transportowej czy embargo handlowe uderzają przede wszystkim w złożone, globalne łańcuchy dostaw niezbędne dla przemysłowej hodowli. Tymczasem lokalna produkcja warzyw, ziemniaków, roślin strączkowych i zbóż może być kontynuowana nawet w trudnych warunkach.

Przyszłe zagrożenia -- zmiana klimatu jako mnożnik kryzysów

Kryzys klimatyczny będzie nasilał wszystkie wymienione zagrożenia. Ekstremalne zjawiska pogodowe, susze, powodzie i niestabilność produkcji rolnej będą się nakładać na napięcia geopolityczne i konflikty o zasoby. W tym kontekście utrzymywanie systemu żywnościowego opartego na nieefektywnej, zasobochłonnej hodowli przemysłowej jest strategicznym błędem zagrażającym bezpieczeństwu narodowemu i europejskiemu.

System roślinny jest nie tylko bardziej odporny na szoki klimatyczne -- jest również częścią rozwiązania kryzysu klimatycznego, co dodatkowo zwiększa długoterminowe bezpieczeństwo żywnościowe.

Obowiązek decydentów wobec przyszłych pokoleń

Artykuł 3 Traktatu o Unii Europejskiej zobowiązuje Unię do promowania pokoju, jej wartości i dobrobytu jej narodów. W kontekście bezpieczeństwa żywnościowego oznacza to obowiązek budowania systemu odpornego na kryzysy i konflikty. Decydenci i polityczki, którzy dziś wspierają rozwój przemysłowej hodowli zwierząt zamiast transformacji w kierunku systemu roślinnego, zwiększają strategiczne ryzyko i zagrażają bezpieczeństwu przyszłych pokoleń.

Solidarność międzypokoleniowa wymaga, by nie pozostawiać przyszłym pokoleniom systemu żywnościowego, który w obliczu nieuniknionych kryzysów XXI wieku -- klimatycznych, geopolitycznych, pandemicznych - okaże się niezdolny do zapewnienia podstawowych potrzeb żywnościowych ludności.

Rekomendacje

Strategia na rzecz Sprawiedliwości Międzypokoleniowej musi uznać system żywnościowy oparty na uprawach roślinnych za element infrastruktury krytycznej i bezpieczeństwa narodowego. Wymaga to:

1. **Włączenia transformacji żywnościowej do strategii bezpieczeństwa narodowego i europejskiego** jako elementu zwiększania odporności na kryzysy i konflikty.
2. **Audytu strategicznego obecnego systemu żywnościowego** pod kątem jego odporności na zakłócenia w dostawach energii, pasz, nawozów i infrastruktury transportowej.
3. **Priorytetyzacji rozwoju lokalnej produkcji żywności roślinnej** jako elementu suwerenności żywnościowej i bezpieczeństwa strategicznego.

4. **Stopniowego ograniczania uzależnienia od importu pasz** i przekierowania zasobów na uprawy przeznaczone bezpośrednio do konsumpcji ludzkiej.
5. **Programów wsparcia dla gospodarstw przechodzących na produkcję roślinną** jako inwestycji w bezpieczeństwo żywnościowe państwa.
6. **Edukacji społecznej** o związkach między systemem żywnościowym a bezpieczeństwem narodowym.
7. **Włączenia kryterium odporności żywnościowej** do wszystkich polityk rolnych, handlowych i bezpieczeństwa.

Nie możemy pozwolić, by przyszłe pokolenia odziedziczyły system żywnościowy, który w obliczu kryzysu okaże się niezdolny do wyżywienia ludności. Transformacja w kierunku lokalnego systemu opartego na uprawach roślinnych to nie tylko kwestia zdrowia i klimatu -- to fundamentalny wymóg bezpieczeństwa narodowego i międzypokoleniowej odpowiedzialności.

Prawo do godnych warunków pracy

System żywnościowy zdominowany przez globalne korporacje opiera się na wyzysku osób pracujących w całym łańcuchu produkcji i dostaw. Od robotników rolnych pracujących w upałach za grosze, przez pracowników rzeźni wykonujących traumatyzującą i niebezpieczną pracę, po pracowników sieci handlowych zatrudnionych na umowach śmieciowych – obecny model maksymalizuje zyski właścicieli kosztem godności i bezpieczeństwa pracujących.

W przemyśle mięsnym warunki pracy są szczególnie skandaliczne. Pracownicy rzeźni są narażeni na wysokie ryzyko urazów, chorób zawodowych i traumy psychologicznej związanej z zabijaniem zwierząt. Zatrudnienie często odbywa się poprzez agencje pracy tymczasowej, co pozbawia pracowników podstawowych praw i bezpieczeństwa socjalnego. Pandemia COVID-19 ujawniła, jak dramatyczne są warunki w zakładach przetwórstwa mięsa, gdzie pracownicy są zmuszani do pracy w zatłoczonych, niebezpiecznych warunkach. Zgodnie z badaniami

Ministerstwa Zdrowia (czerwiec 2022): *“chów zwierząt bez wątpienia nie pozostaje bez wpływu na zdrowie zarówno dla osób pracujących na fermach przemysłowych, jak i osób zamieszkujących w ich sąsiedztwie. Oprócz zagrożeń chemicznych i fizycznych, zagrożenie stanowią szkodliwe czynniki pochodzenia biologicznego, do których zaliczane są mikro i makroorganizmy (bakterie, wirusy, promieniowce, grzyby) oraz wytwarzane przez nie struktury i substancje, wywierające niekorzystny wpływ na człowieka i które mogą być przyczyną dolegliwości i chorób m.in. pochodzenia zawodowego”*.⁹

Globalne łańcuchy dostaw mięsa i pasz opierają się również na wyzysku rolników i rolniczek w krajach globalnego Południa, gdzie wylesianie, grabież ziemi i wykorzystywanie lokalnych społeczności są normą.

System roślinny jako fundament godnej pracy

Transformacja w kierunku lokalnego systemu opartego na uprawach roślinnych stwarza możliwość budowy sprawiedliwych relacji pracy. Praca w uprawach warzyw, owoców i roślin strączkowych, choć wymagająca, nie niesie traumy psychologicznej związanej z zabijaniem zwierząt. Lokalna produkcja i krótkie łańcuchy dostaw umożliwiają bezpośrednie relacje między producentami a konsumentami, co sprzyja godziwemu wynagrodzeniu i godnym warunkom.

Współpraca z lokalnymi rolnikami i rolniczkami jest kluczem do sprawiedliwej transformacji. Oznacza to zapewnienie im:

1. Godziwych cen za produkty roślinne.
2. Dostępu do wiedzy i wsparcia w przejściu na agroekologię.
3. Bezpieczeństwa socjalnego i stabilności dochodów.

⁹ <https://bezpiecznazywnosc.org/2022/10/04/fermy-przemyslowe-vs-zdrowie-min-zdrowia/>

kontakt@greenrev.org | Giordana Bruna 34 / skrytka 5, 02-523 Warszawa, Polska

KRS 0000521182 | NIP 5213677634 | REGON 147376122

4. Uczestnictwa w kształtowaniu lokalnych systemów żywnościowych (także w kontekście przyjmowania i wdrażania przez samorządy strategii dla żywności - lokalnych polityk żywnościowych).

Rekomendacje

Strategia na rzecz Sprawiedliwości Międzypokoleniowej musi zagwarantować:

1. **Godne warunki pracy we wszystkich segmentach łańcucha żywnościowego**, włączając w to egzekwowanie prawa pracy, dostęp do ochrony zdrowia i bezpieczeństwo zatrudnienia
2. **Wsparcie dla lokalnych, małych i średnich gospodarstw** przechodzących na produkcję roślinną
3. **Program sprawiedliwej transformacji dla pracowników sektora hodowli zwierząt**, zapewniający przekwalifikowanie i dostęp do nowych miejsc pracy
4. **Transparentność łańcuchów dostaw** i odpowiedzialność korporacji za warunki pracy u dostawców
5. **Wzmocnienie pozycji przetargowej rolników** wobec wielkich sieci handlowych poprzez regulacje antymonopolowe i wsparcie dla spółdzielni oraz regulacje dla zielonych zamówień publicznych

Prawo do życia w czystym środowisku - od degeneracji do regeneracji

Zniszczenie środowiska przez obecny system

Przemysłowa hodowla zwierząt jest jedną z głównych przyczyn degradacji środowiska w Europie i na świecie. Zanieczyszczenie wód gruntowych i powierzchniowych gnojowicą, emisje amoniaku niszczące ekosystemy, utrata bioróżnorodności, degradacja gleb, deforestacja – lista zniszczeń jest długa i dobrze udokumentowana.

W Polsce i innych krajach europejskich nadmierna koncentracja ferm przemysłowych prowadzi do lokalnych katastrof ekologicznych. Mieszkańcy wsi i małych miast żyją w smrodzie, piją skażoną wodę i cierpią na choroby układu oddechowego. To są społeczności pozbawione prawa do czystego środowiska przez lobbying przemysłu mięsnego.

Przyszłe pokolenia odziedziczą ten zniszczony krajobraz. Odziedziczą wyjaławiane gleby, martwe rzeki i oceany, pustyniejące lasy. To jest kradzież przyszłości dokonywaną w imię krótkoterminowych zysków.

Dr. Sylwia Spurek, w Białej Księdze Sektora Hodowlanego. Smród, krew i łzy wskazała: *“Zgodnie z najnowszymi opracowaniami naukowymi sektor hodowlany jest odpowiedzialny w znacznym stopniu za negatywny wpływ rolnictwa na środowisko. W Europie odpowiada za: 78% utraty różnorodności biologicznej na lądzie, 80% zakwaszenia gleby i zanieczyszczenia powietrza (emisja amoniaku i tlenków azotu) oraz 73% zanieczyszczenia wód (zarówno azot, jak i fosfor). Niestety, mimo ogromnego wpływu przemysłu hodowlanego na środowisko nadal często brakuje aktualnych i kompleksowych danych na ten temat zarówno w skali europejskiej, jak i – przede wszystkim – globalnej. Brak informacji utrudnia dostrzeżenie skali problemu oraz podejmowanie odpowiednich działań na poziomie legislacyjnym, politycznym i naukowym. Jeżeli dane istnieją, to nie są one przedmiotem debaty ani w mediach, ani krajowych parlamentach i Parlamencie Europejskim. Współczesna polityka wychodzi z założenia, że lepiej jest nie wiedzieć. Profesor Piotr Skubała, profesor nauk biologicznych i etyk środowiskowy, alarmuje: w 2019 r. naukowcy z obawą odnotowali fakt, że 9 z 13 punktów krytycznych dla systemu klimatycznego Ziemi już zostało uaktywnionych. Stwierdzają, że niedługo mogą one uruchomić kaskadę zdarzeń gwałtownie pogarszających sytuację klimatyczną na Ziemi. Ich zdaniem to realne „egzystencjalne zagrożenie dla cywilizacji” – znaleźliśmy się w stanie zagrożenia planetarnego.”*¹⁰

¹⁰ [Smrodkrewilzy.pdf](#)

System roślinny jako droga do regeneracji

Przejęcie na system oparty na uprawach roślinnych i agroekologii otwiera drogę do regeneracji środowiska. Różnorodne uprawy roślinne, płodozmian, ograniczenie chemii rolniczej i odbudowa żywych gleb mogą przywrócić zdrowie ekosystemom. Uwolnienie ogromnych obszarów obecnie wykorzystywanych pod pastwiska i uprawy pasz pozwoli na renaturyzację, odbudowę lasów i mokradeł oraz powrót dzikiej przyrody.

Lokalna produkcja żywności roślinnej zmniejsza presję na użytkowanie ziemi, chroni bioróżnorodność i redukuje zanieczyszczenie. To system, który nie tylko mniej szkodzi, ale aktywnie leczy planetę.

Rekomendacje

Strategia na rzecz Sprawiedliwości Międzypokoleniowej musi zawierać zobowiązanie do:

1. **Radykalnego ograniczenia przemysłowej hodowli zwierząt** i przejścia do roślinnych systemów żywnościowych.
2. **Wsparcia dla agroekologii i regeneracyjnych praktyk rolniczych** opartych na uprawach roślinnych.
3. **Programów renaturyzacji** na terenach uwolnionych z produkcji pasz i pastwisk.
4. **Ochrony wód, gleb i powietrza** przed zanieczyszczeniami pochodzącymi z rolnictwa przemysłowego.
5. **Przywrócenia bioróżnorodności** poprzez wspieranie różnorodnych upraw, żywopłotów, zadrzewień i siedlisk dzikich zwierząt.

Transformacja oparta na współpracy-rola lokalnych rolników i rolniczek

Marginalizacja małych gospodarstw

Obecny system żywnościowy systematycznie marginalizuje małych i średnich rolników. Subsydia europejskie płyną głównie do wielkich gospodarstw przemysłowych. Sieci handlowe dyktują ceny i warunki, pozostawiając producentom minimalne marże. Brak infrastruktury przetwórstwa i dystrybucji lokalnej żywności zmusza rolników do sprzedaży surowców po najniższych cenach.

Jednocześnie rolnicy i rolniczki są kluczowymi aktorami sprawiedliwej transformacji. To oni zarządzają ziemią, kształtują krajobrazy i mogą być strażnikami bioróżnorodności. Bez ich aktywnego uczestnictwa i wsparcia żadna transformacja żywnościowa nie będzie możliwa.

Współpraca jako fundament transformacji

Sprawiedliwa transformacja w kierunku systemu roślinnego musi być budowana we współpracy z lokalnymi rolnikami i rolniczkami. Oznacza to:

1. **Dialog i współdecydowanie** o kierunkach transformacji.
2. **Wsparcie finansowe i techniczne** w przejściu na uprawy roślinne.
3. **Dostęp do rynków lokalnych** poprzez zamówienia publiczne, sklepy spółdzielcze, targi rolnicze.
4. **Edukację i wymianę wiedzy** o metodach agroekologicznych.
5. **Godziwą zapłatę** za zdrową, lokalną żywność.

Infrastruktura dla lokalnych systemów żywnościowych

Transformacja wymaga inwestycji w infrastrukturę wspierającą lokalne systemy żywnościowe:

1. Małe i średnie zakłady przetwórstwa warzyw, owoców i roślin strączkowych.

kontakt@greenrev.org | Giordana Bruna 34 / skrytka 5, 02-523 Warszawa, Polska

KRS 0000521182 | NIP 5213677634 | REGON 147376122

2. Lokalne huby dystrybucyjne łączące producentów z konsumentami.
3. Platformy sprzedaży bezpośredniej i krótkie łańcuchy dostaw.
4. Spółdzielnie rolnicze i konsumenckie.
5. Programy zamówień publicznych priorytetyzujące lokalną żywność roślinną.

Rekomendacje

Strategia na rzecz Sprawiedliwości Międzypokoleniowej musi zagwarantować:

1. **Przekierowanie subsydiów rolnych** na wspieranie małych i średnich gospodarstw produkujących żywność roślinną.
2. **Inwestycje publiczne w lokalną infrastrukturę żywnościową** (przetwórstwo, magazynowanie, dystrybucja).
3. **Programy szkoleniowe i doradztwo** dla rolników przechodzących na uprawy roślinne i agroekologię.
4. **Regulacje antymonopolowe** chroniące rolników przed wyzyskiem przez sieci handlowe.
5. **Partycypacyjne procesy** angażujące rolników w kształtowanie polityk żywnościowych.

Solidarność to działanie

Solidarność międzypokoleniowa w kontekście żywności nie jest opcją – to konieczność. Obecny system żywnościowy zdominowany przez przemysłową hodowlę zwierząt i globalne korporacje jest niesprawiedliwy wobec obecnych i przyszłych pokoleń. Niszczy zdrowie, destabilizuje klimat, wyzyskuje pracujących i dewastuje środowisko.

Transformacja w kierunku systemu opartego na żywności roślinnej, lokalnej produkcji i współpracy z rolnikami i rolniczkami to droga do prawdziwej solidarności międzypokoleniowej. To system, który:

1. **Chroni zdrowie** obecnych i przyszłych pokoleń poprzez promowanie zdrowej żywności.

kontakt@greenrev.org | Giordana Bruna 34 / skrytka 5, 02-523 Warszawa, Polska

KRS 0000521182 | NIP 5213677634 | REGON 147376122

2. **Zapewnia bezpieczeństwo żywnościowe** w obliczu kryzysu klimatycznego.
3. **Gwarantuje godne warunki pracy** w całym łańcuchu żywnościowym.
4. **Regeneruje środowisko** zamiast je niszczyć.
5. **Buduje sprawiedliwe relacje** między producentami a konsumentami.

Green REV Institute wzywa Komisję Europejską i państwa członkowskie do włączenia transformacji systemu żywnościowego w kierunku żywności roślinnej jako centralnego elementu Strategii na rzecz Sprawiedliwości Międzypokoleniowej. Wymaga to odwagi politycznej, przewyciężenia lobbyngu przemysłu mięsnego i mlecznego oraz realnego zaangażowania w sprawiedliwą transformację.

Nie możemy ukraść przyszłości kolejnym pokoleniom. Mamy wiedzę, mamy narzędzia, mamy przykłady dobrych praktyk. Teraz potrzebujemy woli politycznej i działania. Apelujemy o krytyczną ewaluację wszystkich środków i narzędzi wsparcia UE - od Wspólnej Polityki Rolnej, brak legislacji zrównoważonego systemu żywnościowego, politykę spójności, środki na badania i rozwój (np. Program Horyzont), po systemu monitorowania efektów wsparcia i działań KE (przykładowo brak informacji na temat precyzyjnego podziału dotacji bezpośrednich dla rolników i rolniczek uprawiających rośliny paszowe). Konkurencyjność systemu żywności nie będzie zależeć od stopnia zintensyfikowania produkcji i rolnictwa a od ich wpływu na zdrowie publiczne, prawo do życia w czystym środowisku i zagwarantowanie praw człowieka i zwierząt.